CZU: 821.133.09+929

IMPACTUL BIOGRAFIEI CÂTORVA ROMANCIERI REALIȘTI FRANCEZI ASUPRA UTILIZĂRII ELEMENTELOR CROMATICE ÎN OPERELE LOR LITERARE

Ana GHEORGHIȚĂ
https://orcid.org/0000-0002-7768-7256
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău

Abstract: In order to interpret precisely and deeply the chromatic elements used in the works of several French realist novelists, such as Honoré de Balzac (*A Woman of Thirty*, *The History of César Birotteau Rise and Fall*), Gustave Flaubert (*Madame Bovary*, *Salammbô*), Stendhal (*Red and Black*), Guy de Maupassant (*Bel-Ami*) and Prosper Mérimée (*Carmen*), the thorough analysis of main biographical references in the authors life and creation is essential, because these could necessarily influence the writers coloristic predilections and, implicitly, their materialization modalities in artistic texts. The chromatic elements analysis performed through the prism of the authors' biographies certain aspects impact on their literary works, allows us to affirm that existential problems, personal experiences, relationship with the socio-human environment have a noteworthy and suggestive importance for artistic creation, in general, and for the modality of a literary work main idea conveying to the reader, in particular. The chromatic elements active use corresponds, most of the time, to important stages in the writers' lives, to psychotypical traits manifested by them both in their daily and creative activities. In the given context, chromatics serves as an effective tool to achieve the author's intention to focus reader's attention on the character inner world, to lead him to identify the psychological motivation of events that happened and to make him reflect on them.
Key words: chromatics, chromatic element, color, biographical reference, realist novelist, chromatic predilection, artistic text, psychoemotional impact.

Rezumat: Pentru a interpreta în mod precis și profund elementele cromatice utilizate în operele câtorva romancieri realiști francezi, precum Honoré de Balzac (*Femeia de treizeci de ani, Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau*), Gustave Flaubert (*Doamna Bovary, Salammbô)*, Stendhal (*Roșu și Negru*), Guy de Maupassant (*Bel-Ami*) și Prosper Mérimée (*Carmen*), este esențială analiza minuțioasă a principalelor repere biografice din viața și creația autorilor, deoarece acestea nu au putut să nu influențeze predilecțiile coloristice ale scriitorilor și, implicit, modalitățile de materializare a acestora în textele artistice. Analiza elementelor cromatice efectuată prin prisma impactului anumitor aspecte din biografiile autorilor asupra operelor lor literare, ne permite să afirmăm că problemele existențiale, trăirile personale, relaționarea cu mediul socio-uman au o importanță marcantă și sugestivă pentru creația artistică, în general, și pentru modalitatea de transmitere a ideii principale a unei opere literare către cititor, în special. Utilizarea activă a elementelor cromatice corespunde, de cele mai dese ori, etapelor importante din viața scriitorilor, trăsăturilor psihotipice manifestate de către aceștia atât în activitatea cotidiană, cât și în cea de creație. În contextul dat, cromatica servește drept instrument eficient de realizare a intenției autorului de a concentra atenția cititorului asupra lumii interioare a personajului, de a-l conduce spre identificarea motivației psihologice a celor întâmplate și de a-l face să reflecteze asupra acestora.
Cuvinte-cheie: cromatică, element cromatic, culoare, reper biografic, romancier realist, predilecție cromatică, text artistic, impact psihoemoțional.

Culoarea este un fenomen omniprezent atât în natura înconjurătoare, cât și în mediul uman, generând o multitudine de sentimente, emoții, trăiri. Fiecare culoare spectrală, dar și fiecare dintre numeroasele nuanțe ale acesteia, acționează asupra psihicului uman într-un anume mod, impactul rezultat din această conexiune fiind, de fiecare dată, altul, diferit de la om la om, de la o stare situațională a acestuia la alta. Este firesc, deci, ca oamenii de creație, a căror țintă primordială este tocmai sfera psihoemoțională a consumatorului de frumos, să apeleze la culoare, cu multiplele sale valori simbolice, pentru a facilita înțelegerea de către acesta a propriilor mesaje artistice, pentru a-și deschide în fața lui lumea interioară și, implicit, pentru a-l face părtaș la trăirile sale.

În vederea interpretării precise și profunde a cromaticii utilizate în operele câtorva romancieri realiști francezi este esențială analiza minuțioasă a principalelor repere biografice din viața și creația autorilor, deoarece acestea nu au putut să nu influențeze predilecțiile coloristice ale scriitorilor și, implicit, modalitățile de materializare a acestora în textele artistice.

Bunăoară, pasiunea lui Honoré de Balzac pentru roman s-a soldat cu un proiect grandios, nemaiîntâlnit până la acea vreme în lumea literară. Este vorba despre *Comedia Umană*, „care rezumă o umanitate întreagă, fiind o reuşită inegalabilă” (Prus 34). Romancierul prezintă în acest corpus solid câteva mii de personaje diferite, „cele mai expresive caracterizându-se prin intensitatea pasiunii care le domină. Personajele de prim-plan sunt revoltaţii, în afara legii, vehicule care traversează, în mare viteză şi cu violenţă din sus în jos sau

invers, etajele ierarhiei sociale ale *Comediei Umane*. Dinamismul extraordinar generează mitul energiei vitale" (*ibidem* 56).

Romanul *Femeia de treizeci de ani* este unul dintre primele sale proiecte literare romanești, inclus ulterior în *Comedia Umană*. A început să-l scrie în 1829, iar apariția editorială datează cu 1842. Este, deci, un roman muncit din greu și din acest motiv a ținut la el în mod deosebit. Această perioadă de frământări și căutări corespunde întru totul spectrului amplu de elemente cromatice utilizate în paginile romanului.

Faptul că în romanul *Femeia de treizeci de ani* sub aspect cantitativ predomină albul (42 ex.) nu este o întâmplare. La momentul scrierii acestei opere, Balzac era plin de speranțe și satisfacție creativă, după ce, ani la rând, a *rătăcit* pe făgașuri literare străine spiritului său. Culoarea albă dintotdeauna a simbolizat încrederea în viitor și în forțele proprii, speranța în succes, Balzac-scriitorul fiind un exemplu viu în acest sens. Romancierul folosește culoarea albă în contrast cu alte culori, astfel sporind încărcătura emoțională a textului: „Ochii de foc (…) se conturau ca două ovale albe între două linii negre" (Balzac, Femeia de treizeci de ani 11); „Soarele de la tropice îi înfrumusețase fața albă cu o culoare neagră, de o nuanță minunată (…)" (*ibidem* 118). Vom remarca faptul că, deloc întâmplător, Balzac i-a dedicat romanul *Femeia de treizeci de ani* prietenului său, pictorul Louis Boulanger, un pasionat al subiectelor zilei și un colorist consacrat. Cu siguranță, Balzac s-a referit anume la Boulanger atunci când afirma în romanul său: „Pictorii pot zugrăvi, cu ajutorul culorilor, asemenea portrete, (…) există în nuanțele culorii obrazului (…) fenomene de neexplicat (…)" (*ibidem* 131).

Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau este una dintre lucrările în care impactul biografic al autorului se face simțit cu deosebită intensitate. Încă din tinerețe Balzac a încercat, în repetate rânduri, să se implice în afaceri, însă de fiecare dată aceste tentative se soldau cu dezastre financiare. Evident, autorul apelează la încărcătura asociativ-simbolică a elementelor cromatice tocmai pentru a amplifica mesajul său către cei din înalta societate pariziană, încercând astfel să-i readucă pe făgașul unei vieți cumpătate, în care să-și găsească loc și alte preocupări decât cele pecuniare.

Un alt exemplu sugestiv de influență a factorilor biografici asupra predilecțiilor cromatice ale scriitorilor este romanul *Doamna Bovary* de Gustave Flaubert, în care culoarea predominantă este albul. Și e firesc să fie așa, dacă luăm în cont biografia autorului. S-a născut și a crescut în cadrul melancolic al spitalului Hôtel-Dieu din Rouen, unde tatăl său, un chirurg cu reputație excelentă, deținea funcția de medic-șef. Astfel, încă din copilărie, Flaubert a fost alături de suferințele umane, de impactul implacabil al morții, de albul steril al saloanelor de spital și al uniformelor purtate de personalul medical.

Pentru Flaubert albul este mai mult decât o culoare. Este un simbol personificat, un element grăitor al statutului socio-profesional, un element având valoare intrinsecă atunci când se referă la oameni concreți: „Chipurile lor aveau acea culoare pe care o poate da numai bogăția, un alb subliniat de paloarea porțelanurilor, acel alb sănătos, întreținut de un regim cumpătat și de mâncăruri alese" (Flaubert, Doamna Bovary 52-53).

Surmenat de controversele provocate de apariția romanului *Doamna Bovary*, Flaubert decide să ia o pauză, retrăgându-se din mediul viciat de scandaluri mondene al Parisului, considerând, pe bună dreptate, că aceasta ar fi benefică pentru sănătatea sa șubredă. Astfel, în 1858, efectuează o călătorie în Tunisia (vechea Cartagină), după care începe preparativele pentru scrierea unui nou roman, *Salammbô*, apărut de sub tipar cinci ani mai târziu. Este semnificativ faptul că dintre elementele cromatice, utilizate din abundență de autor, culoarea roșie este cea mai frecvent întâlnită în text (116 din totalul de 482 ex.), aceasta având menirea să exprime, simbolic vorbind, preocuparea lui Flaubert pentru propria sănătate, dar și pasiunile răscolitoare prin care trecea, cum ar fi sentimentele sterile pe care le nutrea decenii la rând pentru dragostea vieții sale, Élisa Schlésinger, acest detaliu trist din biografia scriitorului repercutând asupra subiectului romanului *Salammbô*. Dragostea nerealizată a lui Flaubert se regăsește în dragostea nefericită a lui Salammbô, culoarea roșie subliniind tragismul situației, în timp ce îmbinarea roșu-negru devine aproape obsesivă pentru autor: „Își îndreptă ochii spre palat și văzu porțile roșii ale catului de sus închizându-și crucile negre" (Flaubert, Salammbô 18).

În romanul *Roșu și Negru* s-au developat toate aspirațiile personale ale lui Stendhal, multe dintre acestea balansând între realism și romantism. Sub aspectul simbolismului cromatic, romanul *Roșu și Negru* este un exemplu de împletire reușită a culorilor atât în sensul redării expresive a chipurilor fizice, cât și în cel al conturării lumii interioare și a caracterelor complexe ale personajelor. O bună parte din viață Stendhal și-a petrecut-o în garnizoană, fiind ofițer activ în armata franceză. Regulile vieții de cazarmă îi erau cunoscute și familiare. Iată de ce aspirațiile lui Sorel spre cariera militară îi trezesc cititorului anumite asociații cu biografia lui Stendhal. Elementele cromatice utilizate în raport cu vestimentația și interioarele sunt în corespundere cu moda vremii și rangul social al personajelor, lăsând cititorului impresia de cunoaștere profundă, de către autor, a subiectului abordat: „Acolo își lepădă oftând frumoasa uniformă albastră, sabia, epoleții, ca să îmbrace ponositul veșmânt negru" (Stendhal 93).

În vasta pânză epică a romanului *Roșu și Negru* s-au manifestat și convingerile de creație ale lui Stendhal care, în ultimă instanță, după o îndelungată perioadă de oscilare între diverse genuri și curente literare, optează, totuși, pentru realism. Această alegere conștient asumată, bazată pe experiența de viață și de creație, își găsește o expresie sugestivă și colorată în chiar textul romanului: „(...) un roman e ca o oglindă purtată de-a lungul unui drum bătut de multă lume. El va răsfrânge în ochi când seninul cerului albastru, când noroiul mocirlelor din cale" (315-316).

Fiind o fire sociabilă, un alt romancier realist francez, Guy de Maupassant, a stabilit relații de prietenie și conlucrare cu mulți dintre scriitorii celebri ai timpului, asemeni unui elev sârguincios învățând de la fiecare câte ceva. Astfel, s-a lăsat influențat de Flaubert, prieten bun al mamei sale, care îi deschide în față oportunitățile realismului literar, sfătuindu-l să privească lumea cu ochi exigenți, să exerseze permanent în arta scrisului, adjudecându-și stiluri și procedee noi, să studieze atent observațiile critice asupra creației sale. La fel ca și operele lui Flaubert, romanul său *Bel-Ami* se remarcă printr-o policromie debordantă: „(...) paharele erau pline cu băuturi roșii, galbene, cafenii, de toate nuanțele (...)" (Maupassant 4); „(...) cărți rânduite cu grijă pe rafturi de lemn negru. Scoarțele legate ale cărților, de tonuri felurite, roșii, galbene, verzi, viorii și albastre, dădeau viață și voioșie acestei plicticoase înșiruiri" (30). Mai mult decât atât, prozatorul își înzestrează personajul central din *Bel-Ami,* Georges Duroy, cu multe dintre propriile caracteristici; chiar și trăsăturile exterioare le sunt comune sub aspect cromatic: „Înalt, bine făcut, blond, de un blond castaniu ușor roșcat, cu mustața în furculiță, cu ochi albaștri, limpezi (...)" (*ibidem* 4).

După ce a petrecut o bună parte din viață în lipsuri materiale, Maupassant a ajuns, la un moment dat, printre cei mai bogați oameni ai Parisului, creația literară aducându-i valorile materiale de care nu a beneficiat nici în copilărie, nici în tinerețe. Ecoul acestei schimbări radicale se regăsește în numeroasele descrieri cromatice de interioare, locuri pitorești, monumente și clădiri, Maupassant prezentând în evoluție procesul de căpătuire a personajului central: de la sărăcie – „Duroy (...) se opri într-un fel de salon prăfuit și prăpădit, tapetat cu o imitație de catifea galben-verzuie plină de pete și găurită (...)" (*ibidem* 8); „Pereții tapetați cu hârtie cenușie cu buchețele albastre aveau tot atâtea pete câte flori" (26); la lux și opulență – „Pereții erau îmbrăcați într-o stofă scumpă de un vioriu șters, presărat cu floricele de mătase galbenă (...). La uși atârnau perdele dintr-un postav de manta albastru-cenușiu, pe care erau lucrate de mână, cu mătase roșie, câteva garoafe (...)" (*ibidem* 22); „În tot lungul havuzului de marmură erau puse pe jos perne (...) și pe nisipul de aur de la fund peștii păreau de un roșu aprins, trecând ca niște flăcări prin apa străvezie sau arătându-și tivul albastru care le mărginea solzii" (*ibidem* 227).

Prosper Mérimée, care în afară de Franța, a parcurs în lung și în lat Anglia, Italia, Grecia, țările Orientului, Spania (aceasta din urmă fiindu-i țară de suflet), a abordat subtil subiecte preluate fie din tradițiile, fie din realitățile acestor meleaguri. *Carmen* abordează moravurile țiganilor din Spania, autorul punând în aplicare toate cunoștințele sale dintr-un șir de domenii științifice, cum ar fi antropologia, fiziognomia, arheologia, etnografia, istoria, pentru ca astfel să închege o pânză epică pe cât de documentată, pe atât de emoționantă. Naratorul (în chipul acestuia îl recunoaștem pe Mérimée-savantul) nu se limitează la descrierile superficiale ale personajelor, ci îi prezintă cititorului adevărate mostre de observații antropologice (ne referim, în special, la capitolul IV al romanului-nuvelă): „Tenul țiganilor este foarte smolit, întotdeauna mai închis la culoare decât cel al populațiilor printre care trăiesc. De aici și denumirea *Calés*, negrii, prin care se autonumesc deseori. Au ochii pronunțat oblici, foarte negri, umbriți de gene lungi și dese" (*trad. noastră*) (Mérimée 301). Este de remarcat și faptul că naratorul (autorul) nu este un simplu călător prin Spania, ci, mai degrabă, un atent cercetător al tradițiilor locului, etnografia pasionându-l pe Mérimée pe parcursul întregii vieți: „Femeile cumsecade nu se îmbrăcau în negru decât dimineața (...)" (*trad. noastră*) (*ibidem* 237); „Pentru ca o femeie să fie frumoasă, spun spaniolii, (...) ea trebuie să aibă trei lucruri negre: ochii, pleoapele și sprâncenele (...)" (*trad. noastră*) (240). Deși, de cele mai multe ori, elementele cromatice utilizate de Mérimée se referă la aspectul exterior al personajelor, întâlnim și exemple de atribuire a acestora lumii lor interioare: „Garcia Chiorul (...) era negru la piele, dar și mai negru la suflet (...)" (*trad. noastră*) (*ibidem* 276).

În calitatea sa de inspector general al monumentelor istorice, Mérimée era un împătimit al călătoriilor, un admirator al peisajelor naturale. De aici și numeroasele descrieri de locuri pitorești, viu colorate, abil integrate în acțiunea romanului: „La poalele stâncilor, își lua avânt un izvor care cădea într-un iaz tapițat cu un nisip alb ca zăpada. Câțiva stejari mândri și verzi (...) se înălțau pe malurile lui" (*trad. noastră*) (220); „Totuși, aceste forme albe și neclare, care se pictează pe sumbrul azur al fluviului, dădeau de lucru spiritelor poetice (...)" (*trad. noastră*) (*ibidem* 237).

Astfel, analiza elementelor cromatice efectuată prin prisma impactului anumitor aspecte din biografiile autorilor asupra operelor lor literare, ne permite să afirmăm că problemele existențiale, trăirile personale, relaționarea cu mediul socio-uman au o importanță marcantă și sugestivă pentru creația artistică, în general, și pentru modalitatea de transmitere a ideii principale a unei opere literare către cititor, în special. Utilizarea

activă a elementelor cromatice corespunde, de cele mai dese ori, etapelor importante din viața scriitorilor, trăsăturilor psihotipice manifestate de către aceștia atât în activitatea cotidiană, cât și în cea de creație. În contextul dat, cromatica servește drept instrument eficient de realizare a intenției autorului de a concentra atenția cititorului asupra lumii interioare a personajului, de a-l conduce spre identificarea motivației psihologice a celor întâmplate și de a-l face să reflecteze asupra acestora.

Referinţe bibliografice

Balzac, Honoré de. Femeia de treizeci de ani, traducere de H. Grămescu. Chișinău: Asociația „Cartea", 1993.
Balzac, Honoré de. Istoria măririi și decăderii lui César Birotteau, traducere de T. Ioachimescu. Chișinău: Asociația „Cartea", 1993.
Flaubert, Gustave. Doamna Bovary, traducere de A. Gromov. Chișinău: Editura „Cartea Moldovenească", 1976.
Flaubert, Gustave. Salammbô, traducere de A. Hodoș. Chișinău: Știința – Venus, 1994.
Maupassant, Guy de. Bel-Ami, traducere de R. Malcoci. Chișinău: Editura Uniunii Scriitorilor, 1992.
Mérimée, Prosper. Colomba. Carmen. Paris: Éditions Jean-Claude Lattès, 1989.
Prus, Elena. Pariziana romanescă: mit și modernitate. Iași: Editura Institutul European, 2006.
Stendhal. Roșu și Negru, traducere de G. Naum. Chișinău: Hyperion, Clasicii Literaturii Universale, 1994.